

LITERATURA

Dvořák, D., Starý, K., Urbánek, P.: Škola v globální době. Proměny pěti českých základních škol. Karolinum, Praha 2015, 195 s. ISBN 978-80-246-2977-3.



Není jednoduché projektovat a zrealizovat kvalitní longitudinální studii. Zvláště v dnešní době, kdy témata výzkumu do jisté míry určují grantové agentury a další donátoři, a zaměření studií se i v rámci jednoho výzkumného týmu rychle střídají. Vracet se k něčemu, „co už bylo zkoumáno“ (ačkoli v jiném kontextu nebo čase), bývá dokonce některými agenturami považováno za „duplicitní“ a bez nároku na financování. Příkladem zdařilého longitudinálního výzkumu podmínek českého základního školství mohou být dvě navazující pu-

blikace – *Česká základní škola: vícepřípadová studie* (Dvořák a kol. 2010), a *Škola v globální době. Proměny pěti českých základních škol* (Dvořák, Starý, Urbánek 2015), které ač vydali odborníci z pedagogických disciplín, mohou být velmi inspirativní také pro geografy. Předmětem recenze bude v pořadí druhá uvedená kniha, která symbolicky po pěti letech navazuje na předchozí výstup širšího autorského kolektivu.

Dvořák, Starý, Urbánek (2015, s. 38) hodnotí výsledek svého metodického postupu jako tvorbu „víceškalového obrazu, kde pracují s různou mírou detailu“, což lze do značné míry považovat za princip geografického výzkumného designu s prolínáním vertikálních hierarchických úrovní. Stejně tak zdůrazňování heterogenního a v jednotlivých územích různorodého vývoje edukační reality zase směřuje k poznatku horizontální geografické diferenciace. Důsledkem této citlivé práce s vertikální i horizontální prostorovou dimenzí působí obě knihy proti jiným textům z oblasti pedagogických věd poněkud odlišně, a mají tak silný potenciál široké mezioborové popularity. U první publikace *Česká základní škola: vícepřípadová studie* již mohu z vlastní zkušenosti doložit, že je hojně využívána mezi geografy, demografy, sociology a antropology. Nová publikace ji bude jistě brzy následovat.

Škola v globální době. Proměny pěti českých základních škol analyzuje praktické dopady školských reforem i projevy obecnějších globálních podmínek edukace na život a fungování základních škol, resp. mohli bychom říci na jejich kulturu a management. Knížka je opatřena velmi podnětným teoretickým zarámováním. Po zhodnocení globálních, celospolečenských podmínek školství se autoři věnují zejména obecné podstatě reforem. Pozoruhodný je například koncept „reformního průmyslu“, který trefně vystihuje realitu (nejen) českého školství. Stojí jistě za kulturně-antropologické zamyšlení komu/čemu slouží princip, kdy (úzká) sociální skupina získává moc, privilegia a prostředky určovat směr, způsob a normy všem dostupného základního vzdělávání, vytvářet k tomu podpůrné struktury a materiály, dorozumívací jazyk a vyučovat (školit, requalifikovat) o nich.

V této rovině autoři nahlízejí a v další části knihy dokumentují poslední českou školskou reformu, s využitím pěti případových studií rozličných základních škol. Nejprve – jako ve struktuře předchozí publikace – jsou samostatně prezentovány jednotlivé případy (školy). Každá modelová škola zároveň více či méně reprezentuje některá dílčí témata kultury a managementu školy v kontextu vnějších podmínek (např. lobby, zasahování rodičů do chodu školy a snaha ovlivňovat kurikulum; „výběrovost“ školy; spolupráce a konkurence škol v boji o žáka; využívání ICT ve školách). Základním pojítkem mezi případy je otázka, jak jejich zástupci vnímají zmíněnou školskou reformu. Autoři v pracném terénním výzkumu zjišťovali názory představitelů škol na kurikulární dokumenty, koncepci reformy a monitorovali, zda je reforma reflektována v edukačním procesu a dalších činnostech školy. Odkazují také na situaci škol a výpovědi různých aktérů v období před pěti lety (zachycené v *České základní škole: vícepřípadové studii*), čímž celý longitudinální příběh dává českému reformnímu úsilí plastičnost. Vykresluje tak především resilienci školského systému vůči změnám a adaptabilitu aktérů ve školách. Dokumentuje, že reforma je jen výjimečně přijímána jinak, než pouze „na oko“, a stojí více v pozici „strašáka“ a společného nepřítele škol.

Všechna dílčí témata jsou v závěru publikace zdařile systematicky utříděna, porovnána a zobecněna podle zásad mezipřípadové analýzy. Zajímavých, ve výzkumu edukace opomíjených a trojicí autorů poodhalených témat je na útlou knížku až dost. Jenom namátkou stojí jistě za pozornost problematika naprosto nevyužitého, až proplývaného edukačně-kulturního potenciálu školních družin. V těchto zařízeních tráví velká část dětí celá dlouhá odpoledne, aniž by se zde soustavně věnovaly podnětné, řízené a osobnost rozvíjející činnosti. Autoři uvádějí různé příčiny tohoto stavu. Jednou z nich je i funkce školní družiny jako příležitosti pro odpočinek, na rozdíl od „vyučování“. Proto je obtížné (obtížně obhajitelné) ji kurikulárně projektovat. Nicméně i relaxační aktivity je nutné promyšleně plánovat, jak je ostatně posláním řady komerčně poskytovaných zájmových kroužků. Právě školní družina by mohla vést žáky k nedostatečně rozvíjeným činnostem a postojům (např. získávání vztahu k místnímu regionu). Tento fenomén jistě

stojí za podrobnější analýzu a pozornost akademických odborníků i školského managementu a decizní sféry.

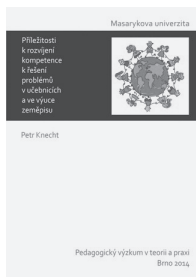
Domnívám se, že obsáhlý longitudinální výzkum skrývá v primárních datech ještě mnoho zajímavých souvislostí a můžeme se snad těšit na „další pokračování“ knižní edice.

*Silvie R. Kučerová, Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem,
e-mail: silvie.kucerova@ujep.cz*

Použitá literatura:

DVOŘÁK, D., STARÝ, K., URBÁNEK, P., CHVÁL, M., WALTEROVÁ, E. (2010): Česká základní škola: Vícepřípadová studie. Karolinum, Praha.

Knecht, P.: Příležitosti k rozvíjení kompetence k řešení problémů v učebnicích a ve výuce zeměpisu. Masarykova univerzita, Brno 2014, 210 s.
ISBN 978-80-210-7651-8, ISBN 978-80-210-7652-5 (online)



Rozsáhlejších prací z oblasti didaktiky geografie je v současné době jako šafránu. Mgr. Petr Knecht, Ph.D. se pokusil jednu z nedostatečně zmapovaných oblastí, a to otázku kompetencí k řešení problémů v učebnicích a ve výuce zeměpisu, zmapovat v rámci projektu GAČR GPP 407/12/PO59 Příležitosti k rozvíjení kompetence k řešení problémů v učebnicích a ve výuce (PROKOMP). Výsledkem je kompendium zaměřené jak na teoretickou stránku výzkumu, tak na výzkum vlastní.

Rámcové vzdělávací programy dávají určité mantinely pro výuku zeměpisu/geografie na základních školách. Tolik diskutovaná kurikulární reforma českého školství se zabývá významně oblastí rozvíjení kompetencí k řešení problémů. Z toho vychází i Petr Knecht, který logicky rozdělil svoji práci do dvou částí. První část pojednává o kompetencích jako cílové kategorii školního vzdělávání, následuje vymezení problémového vyučování a učení včetně popisu jako dílčích komponent. Samostatnou kapitolu věnuje učebním úlohám a znalostem, neboť učební úlohy směřující k osvojování různých typů znalostí patří ke klíčovým determinantám rozvíjení kompetence k řešení problémů. Každá z hlavních kapitol je zakončena shrnutím, v nichž autor uvádí poznatky prezentované v jednotlivých kapitolách, ideové nastavení a metodiku výzkumu popisovanou v druhé části práce. Nad běžný rámec jsou rozsáhlejší kapitoly diskuze a závěr, což je dáno ambicí autora přispět do diskuze o aktuálním stavu geografického vzdělávání a didaktiky geografie v Česku.

Častá je snaha o mezioborový přesah a aplikovatelnost v jiných oborech. Petr Knecht tím jasně naznačuje další z cílů práce, a to koncepci transdisciplinární didaktiky směřující k hlubšímu porozumění, pochopení a reflexi aktuálních problémů vzdělávání.

První část práce, jak již bylo naznačeno, se zabývá teoretickou rovinou s cílem vymezit danou problematiku a základní pojmy. Velmi často zde nacházíme odkazy na teoretické zdroje jak z české, tak mezinárodní platformy, přičemž objem odkazů působí místy až nepřehledně, i když je autor používá v plynulém kontextu. Ke geografické rovině se dostává poprvé až na s. 34 citací z Mezinárodní charty geografického vzdělávání Mezinárodní geografické unie (IGU). Dále pak se zabývá geografickou systémovou kompetencí jako cílem geografického vzdělávání, kde připomíná i tradice systémového přístupu v Česku. Upozorňuje na skutečnost, že didaktická koncepce výuky zeměpisu založená na systémovém přístupu byla utlumena spolu s politickými změnami v 90. letech 20. století a nebyla dosud kriticky zhodnocena ani jiným způsobem reflektována. Do souvislosti staví také geografickou systémovou kompetenci a geografické (prostorové) myšlení.

V části 1.5. se autor teoreticky a do hloubky zabývá pojmem „problém“, jeho obsahem, řešením, typologií, faktory a navazuje otázkami problémové výuky. Proces řešení problémových úloh je ryze teoretický s výrazným odkazem Gagného řešení problémů. Po přečtení 1. části publikace se čtenářům ukazuje autor jako ctitel interdisciplinárního multioborového pojetí didaktiky, bohužel s minimálním přímým odkazem na didaktiku geografie.

Druhá část publikace je věnována představení výzkumných otázek a cílů realizovaného výzkumu včetně popsané metodiky. Výzkum popisovaný v této práci je možno označit za deskriptivně explanační. V jeho pozadí stojí přesvědčení, že při tvorbě nových vzdělávacích koncepcí geografického vzdělávání dosud v nedosta- tečné míře vychází z informací o praktické realizaci výuky zeměpisu na druhém stupni základních škol a příslušných tříd víceletých gymnázií v Česku. Cenný je náhled autora na otázku kvality učebních úloh v učebnicích zeměpisu, a zda se daří ve výuce zeměpisu iniciovat výukové situace, které směřují k rozvíjení kompetencí k řešení problémů. V analýze učebnic vychází autor ze vzorku 1229 učebních úloh v učebnicích fyzického zeměpisu pěti nakladatelství (Fraus, Nakladatelství České geografické společnosti, Nová škola, Prodos, SPN). Poněvadž užívání učebnice je jedním z nástrojů práce učitele, věnuje jim Petr Knecht pozornost, ale je otázkou, zda volba fyzikogeografických témat byla vzhledem k věku žáků optimální.

Při vlastní výzkumné činnosti se opírá i o vyhodnocení konkrétní vyučovací hodiny podle 50 videozáznamů z výuky zeměpisu na 2. stupni šesti základních škol. Hlavní použitou metodou je obsahová analýza a výsledky výzkumu prezentuje na stranách 123–146, kde významnou část prezentace představují přepsané ukázky z hodin zeměpisu. Výsledkem je téměř „cimrmanovské“ zjištění, že problémové úlohy u dětí v tomto věku jsou skutečně „problémové“. Zkušenosti dětí,

jejich znalosti a problematická přesnost vyjadřování způsobují značnou časovou komplikaci, kterou řešení problémových úloh přináší.

V následující diskuzi přiznává autor relativizaci výzkumu, poněvadž nenachází možnost objektivní ani měřitelné reference ke své práci. Dospívá k závěru, že kritika rámcových vzdělávacích programů z oborové didaktických pozic otevírá další závažný problém pojetí výuky zeměpisu v Česku, zejména s často odlišnými cestami výuky zeměpisu v zahraničí.

Realizovaný výzkum potvrdil, že zkoumané vyučovací hodiny neposkytují žákům příležitost konfrontovat se s problémovými situacemi. Pokud se vyskytne problémová situace, nemají zpravidla žáci dostatek času k tomu, aby našli řešení, upravovali svá rozhodnutí a opakovaně diskutovali problémové situace tak, aby chybné názory postupně nahrazovali správnými teoriemi a logickými vysvětleními diskutovaného problému.

V závěru autor práce vyslovuje domněnku, že problémové vyučování a učení i přes svou neoddiskutovatelnou časovou náročnost a pracnost mělo hrát v geografickém vzdělávání daleko významnější roli než dosud.

Na stranách 161–167 autor nastoluje otázky vyplývající z úvahy nad recenzovanou prací. Tyto úvahy sice nejsou nové, ale stále vděčné, protože o nich víme, ale v praxi je stejně nedokážeme optimálně řešit a realizovat. Zajímavým výstupem práce je vlastně kritické zhodnocení kurikulárních projektů z minulosti i současnosti a jejich vlivu na podobu, cíle a obsahy vzdělávání. Petr Knecht správně zdůrazňuje, že je třeba zkoumat důvody, proč se dlouhodobě nedaří měnit školní (a tedy i geografické) vzdělávání, aby bylo v souladu s aktuálními poznatky a doporučeními oborové didaktiky. Kritická reflexe kurikulárních reforem a důvodů jejich (ne) akceptace ze strany učitelů je patrně jedinou cestou, jak zjistit, proč žádná modernizovaná kurikula zpravidla nefungují tak, jak si jejich tvůrci představují.

Oblíbený termín poslední školské reformy je kompetence. Autor jejich rozborem dochází k závěru, že kompetence je třeba vnímat jako ideální, ale obtížně dosažitelný vzdělávací cíl. Mimo to škola pracuje v režimu, kdy na ni je kladeno více požadavků, než kolik může reálně splnit. Autor věří, že jím navržená opatření jak u učebnic, tak ve výuce mohou zjištěné nedostatky odstranit, vidí však ještě jednu nezbytnost: pokračování v systematickém evaluačním výzkumu a vytvoření resortní koncepce vzdělávání.

Zdůraznění problémových úloh ve výuce není novinkou. Jen s určitým časovým odstupem ritualizovaným přístupem z různých hledisek pedagogiky, psychologie, didaktiky a v našem případě didaktiky oborové. Svým pojetím tato práce zřejmě praktiky na základních školách a nižších stupních víceletých gymnázií příliš neosloví. Je spíše teoretickým vhladem do problematiky, akademickým zpracováním i značnou podporou užitých zdrojů (přibližně 470 titulů). Je tedy spíše orientovaná na pracovníky vysokých škol a výzkumných ústavů. Jsem ale přesvědčen, že vnímaný učitel by si zajisté z této publikace vzal inspiraci pro další pedagogickou činnost.

Kompilační charakter práce je v každém případě cenným přínosem do diskuze o pojetí a charakteru výuky zeměpisu/geografie a jistě bude motivem k další vědecké a výzkumné práci nejen didaktiků geografie, jelikož zejména v první části je zřejmý významný přesah do obecné didaktiky.

Věřme, že tato zajímavá práce bude inspirací pro tak potřebné změny českého školství a posílí význam zeměpisu/geografie jako typického oboru s využitím tolik žádaného problémového vyučování.

Bohumil Vévoda, Gymnázium Karviná,
e-mail: vevoda@gym-karvina.cz

Dzúrová, D., Csémy, L., Spilková, J., Lustigová M. (eds.): Zdravotně rizikové chování mládeže v Česku. Státní zdravotní ústav, Praha 2015, 133 s.
ISBN 978-80-7071-343-3.



Autorskému kolektivu odborníků různých profesí i profesního zázemí se podařilo vydat vskutku ojedinělou publikaci, jejíž výjimečnost spočívá v ekologickém přístupu k ochraně a podpoře zdraví dětí a mládeže. Po knize jistě rádi sáhnou všichni manažeři preventivních programů, státní úředníci a úředníci municipality, ředitelé škol a školských zařízení, školní koordinátoři prevence, metodici prevence, manažeři prevence kriminality, manažeři projektů Škola podporující zdraví, Škola přátelská dětem, Zdravé město, Vesnice roku, představitelé NNO a odborníci různých profesí. Lze předpokládat, že mnozí budou prvními stránkami jen listovat, protože pro ně nejsou varující epidemiologická data nová, ale lze tušit, že se začnou do popisu modelů a analýz, který ojedinělý autorský počín nabízí. Potom se budou vracet zpět k prvním stránkám a číst s ještě větším zájmem vstupní data pro potvrzení řečeného.

Kniha je členěna do tří částí a celkem obsahuje 10 kapitol; je výpravná a obsahuje řadu obrázků, tabulek a grafů. Jako jedna z mála se i ve světovém kontextu věnuje komplexnímu přístupu k podpoře zdraví, konkrétně prevenci rizikového chování mládeže. Autoři se nevěnují všem jeho formám, zvolili ty formy, které jsou epidemicky mezi mládeží rozšířené – tedy kouření, alkohol a nelegální drogy. Skutečnost, že se od poloviny dvacátého století ve vyspělých zemích přesunula nemocnost z dětství na nemocnost dospívání, ospravedlňuje zájem odborníků právě o období adolescence. Právě s ní je rizikové chování úzce propojené a je zodpovědné za zhoršující se zdravotní stav mladé generace, ale stojí i za předpokladem jejich zhoršeného zdraví v dospělosti. Hale a Viner definovali primární prevenci rizikového chování mládeže jako prioritu legislativních a politických opatření

začátkem 21. století a právě k jejímu naplnění má tato publikace vysoké ambice. Potvrzuje existenci důkazů o tom, že mezi nejvíce efektivní intervence i v české kotlině patří takové programy, které jsou zaměřené na komplexní přístup a snaží se ovlivnit rizikové a protektivní faktory nejen na úrovni jedince, školy, rodiny a komunity, ale zahrnují i životní prostředí. Studií, které se tomuto komplexnímu pohledu věnují je i ve světě velmi málo a proto první vlaštovka v českých končinách, kterou představuje knížka autorského kolektivu zpracovaná pod vedením Dagmar Dzúrové je zcela výjimečná. Má v sobě ukrytý potenciál, který bude-li vhodně využitý při zpracování nové Národní strategie primární prevence rizikového chování (současná strategie je na období 2013–2018) vznikne šance pro komplexní změnu přístupu k prevenci rizikového chování mládeže v ČR. To byl jistě důvod, který přiměl hlavního hygienika ČR a ředitelku kanceláře WHO v ČR vydání této knížky podpořit pár slovy na její samý úvod.

První část knížky se věnuje popisu dat mezinárodního projektu Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD), které se ČR pravidelně účastní od roku 1995. To Csémymu umožnilo podat nejen svědectví novými daty – bohužel jen z roku 2011 – ale zejména popsat vývojové trendy pokud jde o užívání návykových látek mezi českými šestnáctiletými dospívajícími, ale uvést i porovnání s ostatními evropskými státy. Česká veřejnost je s nelichotivým postavením ČR díky mediálními výstupům seznámena a spokojí se často s konstatováním, že česká společnost je hodně tolerantní. Tolerance je vnímána jako hodnota uznávaná lidmi, kteří si uvědomují svoji nedokonalost. Jak připomínají autoři, že s přibývajícím věkem dětí stoupá jejich informovanost o škodlivosti alkoholu, paradoxně s tím zároveň roste i jejich tolerance k pití alkoholických nápojů a odmítání abstinence jako životního programu. Sociální tlak okolí (rodina, vrstevníci, média) je mnohem účinnější než výchova ve škole a než obava o své zdraví, což může být vyloženo nedostatečně rozvinutou schopností anticipovat důsledky svého rozhodování v delší časové perspektivě. Csémy uvádí, že 78 % šestnáctiletých zkusilo kouřit, 25,2 % kouří; pouze 1,6 % šestnáctiletých jsou doživotními abstinenty, zatímco 60 % jejich vrstevníků je pravidelnými pijáky alkoholu. Také stoupá riziková konzumace alkoholu. 42 % šestnáctiletých má zkušenost s canabisem. Významným a klíčovým příspěvkem je prezentace modelu prevalence jednotlivých úrovní vícečetného rizikového chování českých dospívajících odděleně podle typu rodinného a geografického prostředí.

Druhá část knihy popisuje výsledky vlastního on-line šetření GeoQol 2014 realizovaného mezi 14–15letými žáky základních škol. Epidemiologická data umožnila identifikovat významné rizikové i protektivní faktory ve vybraných českých regionech a pro čtenáře bude jistě zajímavé sledovat rozdíly mezi nimi. Namátkou, zkuste si vysvětlit signifikantní rozdíl v počtu denních kuřáků mezi patnáctiletými dětmi z Krnova (30 %) a z Jindřichova Hradce (méně než 5 %) a obdobné výsledky mají tato dvě města z pohledu konzumace alkoholu. Studie se poprvé zaměřila na ekologický přístup k ochraně zdraví, což ji umožnilo identifikovat rizikové

a protektivní faktory nejen na úrovni rodiny, vrstevnických vztahů a zájmových aktivit, ale i v oblasti kvality prostředí zkoumáním subjektivní percepce lokality, ve které děti bydlí. Získaná data jsou zcela zásadní, protože poprvé verifikují obecně formulované komunitní a environmentální rizikové faktory, nad kterými se mnozí dosud jen pousmívali, a zároveň přináší zcela zásadní poznatky.

Autoři pro posouzení významu faktorů v jednotlivých doménách použili analýzu rozhodovacích stromů a identifikovali pro každou doménu zásadní rizikový faktor, např. na úrovni rodiny je to matka kuřačka. Tuto část doplňuje případová studie z Prahy, jejímž zajímavým, protože pro znalce novým výsledkem je, že prostředí školy a jeho vnímání je pro predikci rozvoje syndromu rizikového chování mládeže důležitější než prostředí domova. V pražských školách s nekvalitně hodnoceným školním, zejména vnějším, prostředím bylo identifikováno více žáků s vícečetnou přítomností rizikového chování. Kapitola je velmi zajímavá a čtivá, protože dospělým zrcadlí, jak děti vnímají prostředí, ve kterém vyrůstají. Výsledky můžeme vnímat jako příspěvek dětí k jejich participaci na životní podmínky, ve kterých vyrůstají.

Třetí část knihy se věnuje praxi a politice v Česku očima expertů. Zahajuje příklady dobré praxe a jistě stálo za zmínku připomenutí projektů WHO „Škola podporující zdraví“ a „Zdravé město“, pro které je typický komplexní přístup k eliminaci rizikových faktorů a podpoře protektivních faktorů na všech úrovních ekologického modelu ochrany a podpory zdraví. Jestliže autoři knihy věnují svoji pozornost dospívajícím, pak je třeba také připomenout, že právě zmíněné projekty respektují nejlepší zájem dítěte, k jehož respektu a naplňování se ČR zavázala ratifikací Úmluvy o právech dítěte. V další kapitole je zmíněna problematika roztržičtosti a vícekolejnosti primární prevence rizikového chování mládeže, která není jen českým unikátem, přesto je zatížena rizikem pro snížení efektivního potenciálu. Řádky věnované primární prevenci rizikového chování v rezortu MŠMT, MZ a MV díky své stručnosti neodhalují temná zákoutí rizik opomenutí, překrývání, odlišné terminologie a odpovědnosti, nicméně otevírají dveře komplexnímu přístupu ze strany municipalit, mezinárodních projektů apod. Poslední kapitola knihy se věnuje podpoře veřejného zdraví v ČR, autorky uvádí krátký historický exkurz, připomínají úspěchy programu „Zdraví pro všechny do roku 2000“ a „Zdraví pro všechny v 21. století“. Uvádí, že mezi neúspěch programů naopak dlouhodobě mimo jiné patří přetrvávající vysoká prevalence kuřáctví u dospělých i dětí, nadměrná konzumace alkoholu v adolescenci i dospělosti. Připomínají, že vláda v roce 2014 přijala další strategický dokument s názvem „Zdraví 2020“, který si klade za cíl stabilizovat systém prevence, ochrany a podpory veřejného zdraví, díky němuž subjekty věnující se primární prevenci na všech úrovních budou mít možnost zhodnotit nové poznatky a zkušenosti právě z výzkumných výsledků publikovaných v této knize. Kniha tak dojde praktického naplnění a mimo zajímavého, a v některých kapitolách až napínavého čtení, které může čtenářům

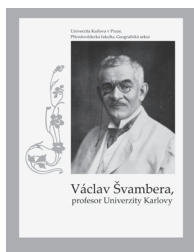
detektivek evokovat příjemné rozechvění při obracení stránek, má ambici stát se přes velký formát nepostradatelnou příručkou každého tvůrce programu primární prevence rizikového chování mládeže, ale měla by najít své místo i v knihovných architektech, projektantů, environmentalistů a dalších odborníků.

Jak připomínají autoři knížky, rizikové chování mládeže zaměřené na konzumaci tabáku, alkoholu a nelegálních drog se v České republice odlišuje od ostatních evropských zemí ve smyslu jeho vyšší prevalence. Připomínají, že obecně se soudí, že pro ČR je typická vysoká fyzická i finanční dostupnost a vysoká tolerance společnosti. Z analýzy dat autoři předpokládají, že rizikovým je sociální model chování dospělé české populace, který ovlivňuje postojové charakteristiky dospívajících prokonzumně, a de facto stvrzuje obecné teze. Na závěr autoři připomínají ekologický model rizikového chování mládeže, mnohovrstevnost multifaktoriální etiologie a jednoznačně se přiklání na základě svých nových poznatků, které jsou i ve světovém kontextu zcela ojedinělé k realizaci komplexních primárně preventivních programů, které budou zahrnovat i otázky životního prostředí, urbanistického pojetí města, resp. ozdravení či regeneraci měst a obcí. Závěrem lze vyslovit přání, aby se kniha stala inspirativním průvodcem odborníků nejen v oblasti ochrany a podpory veřejného zdraví, ale i ve školství a komunální politice, a nejen tam.

*Eva Vaníčková, Univerzita Karlova v Praze, 3. lékařská fakulta,
e-mail: eva.vanickova@lf3.cuni.cz*

Novotná, E.: Václav Švambara: profesor Univerzity Karlovy: katalog výstavy

9. 12. 2015–29. 2. 2016. Univerzita Karlova v Praze, Praha 2015, 84 s. ISBN 978-80-7444-039-7.



Recenzovaný katalog doplňuje výstavu nazvanou „Václav Švambara, profesor Univerzity Karlovy“, která se konala od 9. prosince 2015 do konce měsíce února 2016 v předsálí Knihovny geografie PřF Univerzity Karlovy v Praze. Autorkou katalogu je dlouhodobá ředitelka Mapové sbírky PřF Univerzity Karlovy PhDr. et Mgr. Eva Novotná.

Katalog na 84 stranách detailně mapuje život profesora Švambery (1866–1939) od raného mládí až do jeho skonu. Součástí textu je přehled klíčových osobností, které ovlivnily životní dráhu profesora Švambery a také přehled významných děl, na kterých pracoval. Mezi nejvýznamnější zmíněná díla patří práce na hesláři Ottova slovníku naučného, habilitační práce zaměřená na hydrologické poměry Konga a limnologické studie na šumavských jezerech. Kromě monografie Konga je věnována zvláštní pozornost Švamberovu působení v oblasti bibliografie, pedagogické a osvětové činnosti.

Samostatné kapitoly jsou věnovány působení na Geografickém ústavu a budování Státní mapové sbírky. Opomenuty nejsou ani práce na redakci národního Atlasu republiky Československé a příprava dosud nepřekonané publikace *Monumenta cartographica Bohemiae*. Dílčí kapitoly katalogu popisují jeho působení na mezinárodním poli a různým oceněním a vyznamenáním, které za svůj plodný život obdržel. Závěr je věnován odchodu do důchodu a závěti. Součástí katalogu je také anglické Résumé, vyčerpávající seznam použité literatury, bibliografie profesora Švambery a seznam disertačních prací vedených a oponovaných profesorem Švamberou. Celý katalog je vhodně doplněn obrazovým přílohami pocházející z několika paměťových institucí. Kromě institucí Univerzity Karlovy lze zmínit například Archiv Českého rozhlasu, archiv VZÚ a další. Tento fakt dokládá pečlivost práce autorky při sestavování výstavy a katalogu. Obrazové přílohy zahrnují unikátní fotografie, ze života profesora Švambery, oficiální listiny, ukázky vzhledu prostor Geografického ústavu a Mapové sbírky, a v neposlední řadě také ukázky z jeho odborných a popularizačních prací. Pečlivé statistiky sestavené ve výborném katalogu výstavy ukazují rozsah textů prof. Švambery v rámci redakce Ottova slovníku naučného, počty titulů v sestavené bibliografii, počty měření prováděných v rámci limnologických studií šumavských jezer a další zajímavé faktografické údaje.

Katalog a výstava navazují na předchozí aktivity Mapové sbírky PŘF UK, mezi něž patří zejména výstava věnovaná osobnosti profesora Karla Kuchaře, výstava Mapová sbírka po 100 letech a další. Předmluvu ke katalogu napsal významný pražský geograf a současný prezident České geografické společnosti profesor Bohumír Janský, který se do jisté míry považuje za pokračovatele profesora Švambery minimálně v oblasti limnologických výzkumů. Tento fakt vhodně propojuje činnost profesora Švambery se současným výzkumem a směřováním geografického pracoviště Univerzity Karlovy. Toto propojení je patrné také v případě rekonstrukce Mapové sbírky, která proběhla v letech 2011–2013. Rozsáhlá rekonstrukce vtiskla prostorám Mapové sbírky její původní ráz z doby její výstavby, řízené právě profesorem Švamberou.

Předložený katalog tak představuje unikátní materiál, který důstojnou a přitom poutavou formou prezentuje život a dílo významného a přesto do dnešní doby částečně opomíjeného geografa profesora Václava Švambery, který se zasloužil položení základů moderní geografie na Karlově univerzitě respektive v Českých zemích. Do budoucna lze doporučit vytvoření webové prezentace katalogu a výstavy, která bude vhodným doplňkem vlastní výstavy a umožní zpřístupnění uvedených informací širokému spektru zájemců o předmětnou problematiku. Publikace tak přispěje nejen ke zvýšení informovanosti geografické obce, ale také k popularizaci geografie ve společnosti.

*Zdeněk Stachoň, Geografický ústav, Masarykova univerzita,
e-mail: zstachon@geogr.muni.cz*